

Кирил Кабакчиев, Иван Тютюнджиев (Велико Търново, България)

ЗА ИСТОРИЧЕСКАТА СТОЙНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ХРОНИКА ОТ XV ВЕК

За първи път Българската анонимна хроника е публикувана от румънския славист Йоан Богдан през 1891 г.¹ Той я открива в сборник с разнообразно съдържание, съставен в периода от първите десетилетия на XVI в. до 1561 г. в Молдавия². Последната част на сборника има чисто исторически характер. Тук от л. 422а до л. 504а са поместени няколко южнославянски летописа. Трябва да отбележим, че л. 439, 448, 449 в тази част са празни. Историческите съчинения, включени тук, са следните: 1) една универсална хроника от Адам до 1425 г. (южнославянска версия на хрониката от патриарх Никифор); 2) сръбски анали от смъртта на Стефан Душан (1355) до 1490 г. — те са най-старите в сръбската историография; 3) три молдавски хроники на български език, които проследяват историята на Молдавия за времето 1359—1561 г.

На л. 440а—447б се намира обширно летописно съчинение, съставено на български език, чиито особености се свързват с третия период (среднобългарския) от неговото развитие. Съчинението разглежда османското нашествие от 1296 до 1418 г. В центъра на повествованието стои съдбата на българската държава. Ето защо Йоан Богдан дава на този летопис наименованието „Българска хроника“. Той уточнява, че „Хрониката“ е създадена в България от българин и по-късно препирана в Молдавия. Определя времето на написването ѝ, нейния език, заемките, които са намерили място в хрониката на влашкия монах Михаил Мокса³. Издава „Хрониката“ без превод. Значимостта на „Българската хроника“ е накарала В. Ягич да я преведе на латински в същия брой на своето списание като продължение от работата на Йоан Богдан. Така тя става достъпна за широк кръг изследвачи по проблемите, свързани с османската експанзия на Балканите⁴. Публикацията на Й. Богдан получава висока оценка от българските учени. Така например Б. Цонев заявява, че с това си дело Йоан Богдан оставя безсмъртно името си за България⁵. Високата

¹ Bogdan, I. Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung. — Archiv für slavische Philologie. Bd. XIII, 1891, 481-543. За литературата върху нея вж. Тютюнджиев, Ив. Бележки върху Българската анонимна хроника от XV в. — Векове, 1985, 3, 24—28.

² Сборникът се съхранява в Библиотеката на УАН — Киев, под сигнатура $\frac{\text{Поч}}{\text{Бер } 47} (116)$. Описание на сборника у Березин, В. Описание рукописей, хранящихся в библиотеке музея при Киевской Почаевской Лавре. Киев, 1881, 69—75; Ягич, В. Рассуждения старины о церковнославянском языке. Исследования по русскому языку. — Известия Отделения рус. яз. и словесн. Импер. Академии наук. СПб., I, 576—581; Лукьяненко, А. М. Почаевский сборник Киевской духовной академии молдавско-българской редакции XVI века со стороны своего языка. — В: Новый Сборник статей по славяноведению. СПб., 1909, с. 456 и сл.

³ Григорович, В. О Сербии в ее отношениях к соседним державам. Казань, 1859, Прибавления, 1—45. За хрониката на Мокса вж.: Драгова, Н. Към типологията на хрониките в балканската книжнина през епохата на османското владичество. — В: Проблеми на сравнителното езиковедение. С., 1978, 103—111; Тютюнджиев, Ив. Българската хроника от XV в. и хрониката на влашкия монах Михаил Мокса (1620 г.) — съпоставителен анализ. — Исторически преглед (под печат).

⁴ Jagić, V. Archiv für slavische Philologie. Bd. XIII, 1891, 536—543.

⁵ Летописи и хроники. М., 1976, с. 14.

научна стойност на изданието, направено от румънския славист, се доказва от факта, че то е включено в авторитетните съвременни извороведчески справочници⁶. „Хрониката“ е преведена в Югославия и Румъния по изданието на Й. Богдан⁷. През 1922 г., т. е. повече от тридесет години след обнародването ѝ, „Българската хроника“ е издадена и преведена фрагментарно на съвременен български език от М. Генов и Б. Ангелов⁸. По-късно (1935 г.) голяма част от нея е издадена и преведена от Й. Иванов⁹. За първи път анонимното историческо съчинение е преведено изцяло на съвременен български език (частично е издаден оригиналният текст по Й. Богдан) от Ив. Дуйчев¹⁰. С този превод „Хрониката“ се включва във всички по-късни издания на литературни и исторически произведения от българското средновековие¹¹. Преводът получава добра оценка от научната критика¹².

Причината да насочим вниманието си към „Хрониката“ се заключава в обстоятелството, че някои учени поставят под съмнение историческата осведоменост на хрониста и неговата българска народностна принадлежност¹³. Основа за техните съждения са оригиналът по изданието на Й. Богдан и направените преводи. Специално за превода на Ив. Дуйчев трябва да отбележим, че в един пасаж се явяват логически противоречия, които принуждават читателя да се отнася с известен скептицизъм към „Хрониката“ като исторически извор.

Задачата, която си поставяме в статията, е да проверим доколко логическите противоречия и историческата неосведоменост на хрониста са действителни, съдържат ли се в оригиналния текст.

Целта на работата е да подчертаем необходимостта от сверяване на преводите и изданията на текста със самия оригинал от Киевския сборник.

⁶ Karayannopoulos, I., G. Weiss. Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324-1453). Wiesbaden, 1982, S. 529.

⁷ Скаловска-Угринова, Р. Записи и летописи. Скопје, 1975, 150—152; Bogdan, I. Scrieri alese. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă. Bucarest, 1968, 255—269.

⁸ Ангелов, Б., М. Генов. Стара българска литература (IX—XVIII в.). С., 1922, 466—470.

⁹ Иванов, Й. Старобългарски разкази. С., 1935, 66—71 и 223—227.

¹⁰ Дуйчев, И. Из старата българска книжнина. II, 265—275 и 406—411.

¹¹ Бурмов, А., П. Петров. Христоматия по история на България. С., 1965, 368—373; Диневков, П. Старобългарски страници. Антология. С., 1966, 380—386; Диневков, П., К. Куев, Д. Петканова. Христоматия по старобългарска литература. Второ издание. С., 1967 (Трето издание 1974, Четвърто 1976); Петров, П., В. Гюзелев. Христоматия по история на България. Т. II. С., 1978, 180—185; Стара българска литература. Том трети. Исторически съчинения. Съставителство и релакция Ив. Божилов. С., 1983, 85—91; Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984. Съставителство, коментар и бележки В. Начев, Н. Ферманджиев. Превод В. Начев, 270—274.

¹² К. Мечев отбелязва: „... точния и, общо взето, адекватен (спрямо старобългарския текст) новобългарски превод на Ив. Дуйчев“. — Мечев, К. Търновската книжовна школа и прозвището „Скилойоан“ в Безименната българска хроника от началото на XV в. — В: Търновска книжовна школа. Т. II. С., 1980, с. 220.

¹³ Наумов, Е. П. Об авторстве Анонимной болгарской хроники XV века. — Советское славяноведение, 1969, 3, с. 42; Наумов, Е. П. Анонимная болгарская хроника и проблемы балканской общественно-политической мысли (XIV—XV вв.). — В: Балканские исследования. М., вып. 3, 1978, 240—258; Наумов, Е. П. Анонимная болгарская хроника XV века (Некоторые вопросы текстологии и терминологии). — В: Сборник в чест на проф. д-р Христо Гандев. С., 1985, 103—108. Тук Е. П. Наумов не отстоява категорично мнението за небългарско авторство на „Хрониката“. Nastase, D. Une chronique byzantine perdue et sa version slavo-roumaine (la chronique de Tismana). — Cyrillo-methodianum, IV, 1977, 125—169; Schreiner, P. Die byzantinischen Kleinchroniken und die Annalistik bei der Südslaven. — Bulgarian Historical review, 1978, № 2, 52—53; Mihăilă, G. О некоторых произведениях византийской литературы в славяно-румынских сборниках. — Cyrillo-methodianum, V, 1981, p. 102. В тази своя работа румънският учен възприема становището на Д. Настасе и определя Българската хроника като „късновизантийска“. В по-стари свои изследвания той защитава тезата, че летописното произведение принадлежи към състава на българската историография. Вж.: Mihăilă, G. Istoriografia română veche (sec. al XV-leainceputul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slava. — Romanoslavica, XV, 1967, p. 194; Mihăilă, G. Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi. B., 1972, p. 415.

В предлаганата статия ще анализираме три откъса от „Хрониката“ с използване изданието на Й. Богдан, превода на Ив. Дуйчев и оригинала от Киевския сборник.

Първият текстов отрязък има отношение към важни събития от живота на царското семейство на Иван Александър и дипломатическите връзки между османските турци и българската средновековна държава от 70-те години на XIV в. Става въпрос за смъртта на Иван Александър, унаследяване престолола от Иван Шишман и брака на Кератамар с Мурад като важен момент във външнополитическите отношения на България. Тъй като в разглеждания откъс фигурира дъщерята на Иван Александър, а въпросът за нейното име и титла е спорен в литературата, ще отделим внимание на тях.

Текстът у Й. Богдан е: Н посла Аморатъ къ немъ датн сестрѣ своѣ за нь, н онъ, н не хотѣ, дасть сестрѣ своѣ кѣра Фамаръ царнцѣ (528)¹⁴. Ив. Дуйчев превежда: „Аморат изпрати при него, да му даде сестра си за жена, и той, ако и да не желаше, даде сестра си царцата госпожа Тамара“ (268). От превода става ясно, че въпреки нежеланието си Иван Шишман е дал за жена на Мурад своята сестра. Кои са основанията за такъв превод? Преводачът смята, че изразът н не хотѣ отговаря на гръцкия καὶ ἄλλον (408). Това едва ли е сериозен аргумент, защото и на други места в „Хрониката“ се среща не хотѣ, но не се превежда с „ако да не желаше“. Например: Н рече нмъ: не хотѣстѣ помощн намъ (527) — „Не пожелайте да ни помогнете“ (267); Онъ же не хотѣ приѣти дары (532) — „Но той не пожела да приеме даровете“ (273). За да приеме изразът не хотѣ формата „ако да не желаше“, по всяка вероятност са оказали влияние някои странични факти. Известно е, че в историческите извори се съдържат сведения за брака на Кератамар. В бележките към превода Ив. Дуйчев ни отправя към Бориловия Синодик¹⁵, където е казано, че сестрата на Иван Шишман е станала жена на Мурад. Халкокондил също споменава за брака на българската принцеса с Мурад. Той обаче допуска грешка, защото смята Кератамар за дъщеря на Иван Шишман, а не на Иван Александър¹⁶. Сведението за брака е получило отглас и в някои късни исторически съчинения, а така също и в песенното народно творчество¹⁷. Вероятно влияние на преводача е оказала и пунктуацията в изданието на Й. Богдан. Става дума за запетаята, поставена след хотѣ. Несъмнено бракът е исторически факт, но, както ще видим, той трябва да се отнесе към по-късно време. Би трябвало да обърнем внимание, че още Н. Начов се опира на „Хрониката“ за брака на българската принцеса с Мурад и смята, че първоначално Иван Шишман е дал отрицателен отговор. Н. Начов пише: „От една летописна бележка (у румънския професор Богдан) се учим, че сам той (Иван Шишман — б. н., К. К., И. Т.) се е противил отначало на тази женитба. Види се, после отстъпил пред силното настояване на

¹⁴ За удобство в скоби поставяме страниците на посочените вече издания на Й. Богдан, Ив. Дуйчев, Й. Иванов, както и Божилов, И. Фамилията на Асеновци (1186—1460). Генеалогия и просопография. С., 1985.

¹⁵ Попруженко, М. Г. Синодик царя Борила. С., 1928. В скоби поставяме страниците на изданието.

¹⁶ Chalcondylae, Laonioi. Atheniensis historiarum libri decem. ex rec. I. Bekkeri. Bonnæ, 1843, p. 37.

¹⁷ Орбини, М. Царство на славяните 1601. С., 1983, с. 135; Клайнер, Бл. История на България 1761. С., 1977, с. 132; Паисий Хилендарски. История славяноболгарская. С., 1972, с. 80; Златарски, В. История во кратце о болгарском народе славенском Спиридоном Йеросхимонахом 1792. С., 1900, с. 88; Летопис на поп Йовчо. Ръкопис на НБКМ, О 20/965; Начов, Н. Мара бяла българка в нашия народен епос. — В: Сборник на БАН. Книга XI. Клон историко-филологичен и философско-обществен. С., 1920, I—36. В тази работа е важна констатацията, която прави Н. Начов на с. 23: „С едни малки изключения вариантите не гласят категорично, че Мурад и Мара са се взели; напротив, смисълът им е този: това не станало поради тежките условия, които Мара предявявала да се потурчи и омъжи“. Народното творчество в известен смисъл потвърждава сведението за брака на българската принцеса от Анонимната хроника.

оубиша оублеша мари прѣрѣ и кра
вль кашина . и погыкоша оубахуно .
мѣ сѣоф . мѣ сѣкс . и поуринъ
земельны велии . и вѣдоша мариноу .
прѣже же оубо , рахвоу сего оумрѣть
алеѣандръ прѣ тръновскы , вѣ сѣо .
мѣ февруаріа зі . и въ зыде на црѣтво
шиша мѣ црѣ сѣ александровъ . и посл
аморѣ къ немъ удаши сестра своего зана ,
и ны и не роуѣ расшь сестра свое
рафама . и црѣ . и рѣтѣхъ оубо
гуакала оубахъ въ црѣ градъ палеологу .
и шурци прѣтѣхъ пльше клатвы . и
же сѣ въ шашъ сѣ грѣкы . и оубо гиша
сѣе гракали полъ и оубо крѣстна лѣе го сѣла
и въ зыде шашъ македоніа . и тако ната
шъ воювати и же и мь годъ бѣше . и
крѣсѣ катрѣ гамисвой мнѣ лючела
по славѣ , а грѣкы и згашъ . и оубо славъ
подомою свой . и црѣ оубо и рѣ
и оубо . сѣо . и црѣ во шашъ . лѣ . а . и въ
зыдесѣ ето махуналь калеоло на црѣво .
отъ оубо много множество сѣбрасъ
шуркіа , и въ зыдешъ и наташъ и рѣ мах

Фиг. 1

коравосърдечните боляри¹⁸. Според превода на Й. Иванов откъсът гласи: „Тогава Мурад проводи до него да му даде сестра си за жена, но той не щя да даде сестра си, царица Кера Тамара“ (68). В същия дух тълкува мястото и П. Динеков. Той отбелязва: „Според хрониката Шишман отказва да му даде сестра си за жена (дали патриотична тенденция или верен факт)¹⁹. Очевидно на тази констатация не е обърнато достатъчно внимание, защото основа за тълкуванията на „Хрониката“ става преводът на Ив. Дуйчев. Интересно би било да се отбележи, че и в няколкото издания на Христоматия по старобългарска литература, чийто съставител е и П. Динеков, намира място преводът на Ив. Дуйчев и то без обяснителни бележки за интересувания ни израз²⁰. И в най-новите исторически изследвания се поддържа становището, че преводът на Й. Иванов е неточен. Така например Ив. Божилов заявява: „Й. Иванов тълкува пасажа, разказващ за брака на Тамара, в смисъл, че Иван Шишман отказал да даде сестра си на турския султан. Правилният превод...“ (218) и цитира превода на Ив. Дуйчев. Но какви са мотивите, за да се приеме, че именно преводът на Ив. Дуйчев е верен, не е ясно. В случая просто се отрича без каквито и да било аргументи. От чисто езикова гледна точка за верен трябва да се приеме преводът на Й. Иванов.

Неточността на превода на Ив. Дуйчев относно съдбата на Иван-Александровата дъщеря, съпоставен с известието на Халкокондил, Борилония Синодик и българския народен епос, са накарали редица автори да приемат, че с този брак, поставен от тях в началото на 1371 г., България става васал на османските завоеватели²¹. Друга група учени отнасят сведението на „Хрониката“ към по-късна дата, но считат, че по същество то се свързва с поетите от Иван Шишман васални задължения²². „Хрониката“ ни дава възможност да представим политическата ситуация, която е свързана с династичния брак, в развитие.

През 1371 г. Иван Шишман отказва на пратеничеството на Мурад, търсещо съюза на българския владетел, договорните отношения да бъдат скрепени с брачен съюз. Българският хронист изрично сочи, че инициативата за него произхожда от Мурад, а категоричният отказ на Шишман изключва възможността тук да става дума за поемане на васални задължения от българите. Очевидно историческият момент е бил все още благоприятен за българския цар и той отклонил предложението за съюз, като е заел позиция на изчакване с оглед развитието на събитията. Последвалите османски военни успехи от 1371—1372 г. са се отразили върху политическата обстановка и вероятно са заставили цар Иван Шишман да приеме отхвърленото по-рано предложение за съюзно споразумение²³. Осведомеността на

¹⁸ Начов, Н. Цит. съч., с. 15.

¹⁹ Динеков, П. Стара българска литература. С., 1953, с. 136.

²⁰ Динеков, П. Старобългарски. . . ; Динеков, П., К. Кувев, Д. Петканова. Цит. съч.

²¹ Иречек, К. История на българите (с поправки и добавки от самия автор). С., 1978, с. 380; Дуйчев, И. От Черномен до Косово поле. — В: Българско средновековие. С., 1972, с. 562; Д. Ангелов приема като най-вероятна годината 1373 за начало на васалитета. Вж. История на България. Т. III. С., 1982, с. 374, бел. 21; Ив. Божилов отнася династичния брак и поемането на васалитет от страна на българския цар към последните месеци на 1371 г. Вж. Божилов, И. Фамилията . . . , с. 226.

²² Така например П. Ников приема, че Иван Шишман е станал васал около 1375 г. Вж. Турското завладяване на България и съдбата на последните Шишмановци. — ИИД, 7—8, 1928, с. 65.

²³ Г. Баласчев счита, че бракът скрепява някаква форма на политически съюз между Иван Шишман и Мурад I, но не пояснява кога става това. Вж. Нови известия за черковното ведомство на Видинската и Софийската епархия през първите години на тяхното завладяване от турците. — В: НУНК, 18, 1901, 134—135. Според нас към 1372—1373 г. Кератамар била дадена за съпруга на Мурад. Династичният брак, макар и наложен от необходимостта, не е имал още характер на васална зависимост в политически план. Вероятно едно от задълженията на османците в това двустранно споразумение е да върнат част от заетите български територии на Иван Шишман. Ето защо в „Синодика“ се подчертава, че Кератамар е „освободила своя род“. Васалитетът на Търновското царство отнасяме към 1378—1379 г., когато османците организират военни походи, насочени пряко срещу държавата на Иван Шишман. Подробно за събитията вж.: Тютюнджиев, И., П. Павлов. Османското завоевание и краят на средновековната българска държава (1370—1397). — Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich, 1987 (под печат).

българския летописец относно първоначалните планове на султана и развитието на политическите отношения не подлежи на съмнение. Хрониката отразява не само произход, но е и достоверен източник за важен момент от балканските политически връзки през 70-те години на XIV в.

Както казахме, в откъса фигурира името на Иван-Александровата дъщеря, за което съществуват в историческата наука противоречиви мнения.

От превода на Ив. Дуйчев трябва да се разбира, че името ѝ е Тамара, а *кера* е обръщение (*кера* е преведено с „госпожа“). Същата теза развива и Ив. Божилов. За него понятието „*кера*“ в България е познато от края на XIII в. и се използва като обръщение към жени от царското семейство (214). Като доказателство за функционирането на *кера* в ролята на обръщение той посочва Борилския Синодик и Четвероевангелието от Британския музей: „Знаем, че тъкмо като обръщение то е използвано при Иван-Александровата дъщеря Тамара — и в „Синодика“, и в легендата към нейното изображение в Четвероевангелието от Британския музей се чете: *Кера Фамарь*“ (137). Това, струва ни се, едва ли би могло да бъде аргумент, че става въпрос за обръщение. Трябва да подчертаем, че постановката на Ив. Божилов не е убедителна, защото в нея се откриват противоречия. От една страна, той изравнява понятията *кера*, *кѣра*, *кераца* и *госпожда*. От друга, отстъпва се от тази позиция и това е изразено графично. Веднъж се казва, че Иван-Александровата майка се титулува с *кера*. Титлата се пише с малка буква (217). Втори път тя е представена като *Кера* Петрица (139, бел. 8), т. е. *Кера* е лично име. Дъщерята на Мицо Ив. Божилов нарича Мария или Кирамария (257). Тук като че ли се прокрадва друга тенденция — име композитум (Кирамария). В същото време се утвърждава и тезата за име с обръщение — Мария или Кирамария. Освен това той диференцира *кѣра* и *госпожда*. Според него „госпожа“ във всички случаи придружава името на царските дъщери *Кера* Тамара, Десислага, Василиса. Цариците се придружават от *кѣра* — „и двете Кирамарии са български царици“ (258, бел. 1). Ив. Божилов обаче не отбелязва факта, че в „Синодика“ дъщерята на Иван Шишман *Кераца* не се придружава от *госпожда* (89). Нима тя не е царска дъщеря? Непоследователността е залегнала и в други разсъждения на автора. Така например за дъщерята на Иван Шишман, спомената в „Синодика“ единствено като *Кераца*, той пише: „Собственото ѝ име е неизвестно (разр. наша — К. К., И. Т.) — по всяка вероятност *Кераца* (*Кера*[ца]) и тук е обръщение, постепенно изместило личното наименование (разр. наша — К. К., И. Т.) на тази Иван-Шишманова дъщеря“ (245). Звучи неправдоподобно да не е известно името на царската дъщеря и то да е заменено с обръщение в официални книжовни паметници, какъвто е „Синодикът“. Трудно е да се допусне, че царската дъщеря е останала в „Синодика“ само с титлата. Много по-вероятно е не обръщението да е изместило личното име, а личното име да произлиза от обръщението! Уместно е да припомним за мъжкото лично име *Кир*, което се среща и в сборника, където е включена „Хрониката“ по изданието на Й. Богдан (516). Според нас причината, която кара Ив. Божилов да допусне, че в „Синодика“ за Иван-Шишмановата дъщеря обръщението е изместило личното име, е липсата на друг извор с данни за името ѝ. Не е така за майката на Иван Александър и за неговата дъщеря *Кераца*, за които Ив. Божилов черпи сведения от писмото на папа Бенедикт XII и Историята на Никифор Григора (137). От тези извори той определя, че техните имена са съответно *Петра* и *Мария*. Формата на личното име *Кераца*, която фигурира и за двете в „Синодика“, той приема за обръщение (217, бел. 10).

Ако все пак допуснем, че *кера*, *кераца*, *кѣра* и *госпожда* са еквиваленти и представляват обръщение, а не лични имена, то се явяват следните въпроси, на които е трудно да се даде логично обяснение.

1. Защо в Бориловия Синодик цариците Елена, Анна, Мария, Ефросина, както и двете съпруги на Иван Александър с името Теодора, не се придружават с обръщение *кѣра*, *кѣра*, *кѣраца*? Или може би те не са жени от царското семейство?

2. Защо имената на другите две дъщери на Иван Александър (Десислава и Василиса) в „Синодика“ са придружени от обръщението *госпожда*, а не *кѣра*, *кѣра* или *кѣраца*?

3. Защо в „Синодика“, където се споменава съпругата на Мурад, има две обръщения — *кѣра* и *госпожда*? Тавтологията е неуместна.

4. Защо в Бориловия Синодик никоя от споменатите там царици не е посочена само с обръщение и преди всичко с обръщението *госпожда*?

5. Защо в Лондонското евангелие само най-голямата дъщеря на Иван Александър е титулувана с *кѣра*, а Десислава не е?

6. Защо Десислава и най-голямата царска дъщеря са със собствените си имена, а другата дъщеря, чието име е Мария (според Григора), е титулувана само *кѣраца*? Възможно ли е авторът на миниатюрата от Лондонското евангелие да е знаел имената на две от царските дъщери, а на третата да не му е било известно и той да я обозначи само с обръщението *кѣраца* — „госпожа“?

Всички тези въпроси говорят, че не е оправдано предположението за формите *кѣра*, *кѣра* и *кѣраца* да функционират като обръщения, синонимични (еднакви) на българската форма *госпожда*, както смята Ив. Божилов.

Специално за Иван-Александровата дъщеря *Кѣра-ѡамарь* според превода на Й. Иванов се получава, че тя е с двойно лично име — Кера Тамар. Трудно е да се допусне, че Кера е първият компонент от двойно лично име. Кой са нашите съображения?

Двойните лични имена не са нещо необикновено в средновековието. Би трябвало да се отбележи, че според изворовите данни при мъжките имена те се срещат по-често. Важно е да се подчертае, че всеки компонент от двойното лично име стои в съответния падеж — *Іуанна Шншмана*, *Іуанна Алѣѡандра*, *Іуанноу Алѣѡандра* и т. н. Не може да се каже същото за имената *Кѣра-ѡамарь* и *Кѣрамарня*. В Бориловия Синодик, където има засвидетелствувани форми за д. п., *Кѣра-* и *Кѣра-*нямат необходимата падежна флексия. Окончанието за д. п. стои след *-ѡамарь* и *-марня*. Този факт ни заставя да изкажем предположението, че формите *Кѣра-ѡамарь* и *Кѣрамарня* представляват имена композита, чийто елемент *Кѣра-* и *Кѣра-* произхожда от обръщение. Що се отнася до предположението, че името *Кѣра-ѡамарь* е име композитум, то трябва да подчертаем и мнението на Н. Начов. Без да се спира подробно върху името на най-голямата Иван-Александрова дъщеря, той го изписва като име композитум — *Кератамарь*²⁴. За *Кѣраца* може да се каже, че това е лично име и, ако са верни изворовите податки (писмото на Бенедикт XII и Историята на Григора), *Кѣраца* Мария и *Кѣраца* Петра са двойни лични имена.

Изнесените факти и тяхната интерпретация говорят, че титлата и името на Иван-Александровата дъщеря според Българската анонимна хроника е *царница Кѣра-ѡамарь*.

Вторият откъс се отнася за похода на Баязид до Буда. За улеснение номерираме изреченията от изданието на Й. Богдан. Така текстовият отрязък изглежда по следния начин: 1) *н възшедь на възгръцкѡжа зѣмла пожагаж н попалъж* 2) *іако пламень пожагажн горы*, 3) *тако н тѡ пльнѡж до самого града Бѡдѡ*, 4) *н отъ тѡдѡ възвѣраць са съ побѣдож многож*, 5) *іакоже дрѣвле нѣкогда Навѡходоно-*

²⁴ Начов, Н. Цит. съч., с. 12, 15, 16.

срамъ и бестычїемъ и тѣмъ погуби
мнозиша. Оставльже костьми и по
ико немощи прохорити и тѣмъ
Облаздити не по жавьни маломъ
духъ и савъ зыдекъ западу по е
цршю анземла, не мьраци миратрѣ,
мѣхъ и тѣмъ. по се бо жь стверн. и въ шен
в гръцкѣмъ земла по жага и по ила
ж. іако пламя по жага и горы. тѣмъ и
плѣнъ до самого града бѣду. и
духъ вращьса съ бо бѣдою многою.
іако древлѣнъ кога нахъ ходи по сорьма
и нѣ въ вавѣлшнъ. поганѣ и ренѣ со
бо. и мноство. бо си и съ зданнрксани
опѣ. іако не плазнь и не дикелнѣх. о
братнѣмъ и стрѣшн. е граду и земнѣнъ.
глазнь и жь въ зрѣшнъ и жь знонѣ
многою. и до спавшъ македонїа про
дѣшъ. бѣ въ андонополь. и въ не
ли. іако духъ съ вѣщаннѣмъ и конетѣ
вь гра. оставль оубо кааи поле
на себе. тамъ по нѣй прохорити
ска земла и гръцкѣмъ и ходо и
нѣ хъ съ тѣшанїемъ. о нѣ же не
хъ и о нѣмъ іако наше глазнь и

Фиг. 2

соръ на Издранаѣ 6) въ Вавилонъ поганажше прѣдъ собож множество боси и свѣ-
заанн рѣкама, опеть 7) яко испълнѣни са писанѣ 8) „обратнхъ са на страсть,
9) егда внѣзе ми трѣнь“.

10) Баазнтѣ же възвращьшъ са съ побѣдож многож (531—532).

Ив. Дуйчев²⁵ го превежда така: „Нахлу в маджарската земя, като опожаря-
ваше и палеше: както пламък опожарява планината, така и той оплени областта до
самия град Буда. Оттам се върна с голяма победа — както някога в старина На-
вуходоносор се завърна от Израила във Вавилон — като караше пред себе си
множество боси и с вързани рѣце, за да се изпълни отново Писанието: „Обърнах
се към страданието, когато трѣнь ме убодѣ“. Като се завръщаше с голяма по-
беда. . . (271—272).

Според превода второто изречение от оригинала е подчинено за начин в препо-
зиция и се свързва с третото. Смесълът е, че Баязид така опожарявал и оплени-
вал, както пламъкът изгаря планината. Трябва да се отбележи, че тук е нарушена
действителната синтактична последователност на изреченията от оригинала по изда-
нието на Й. Богдан. Всъщност второто изречение от оригинала е подчинено за
начин на първото. Наличието на причастната форма *пожгажън* във второто изре-
чение недвусмислено насочва вниманието към първото. Известно е, че подчиненото
изречение за начин пояснява глаголна форма от главното чрез използване на срав-
нение. Ек. Дограмаджиева подчертава лексикалния паралелизъм като следствие от
сравнението и специфичен елемент на съответния тип изречения. Лексикалният пара-
лелизъм се изразява в употребата на еднакви лексеми, различни лексеми с
еднакъв корен, синоними и антоними²⁶. В такъв случай фигурирането на *пожгажън* в
първото и второто изречение налага те да бъдат свързани. Сравнението, оформено
чрез подчиненото изречение, представлява образно наподобяване²⁷, което е взето от
Псалтира. Основното явление — опожаряването на унгарската земя, се сравнява с
изгаряне на горите.

Когато се вземе под внимание семантиката на причастията *пльнѣж* от третото
изречение, необходимо е то да бъде съотнесено с петото. Именно петото изречение
изразява начина на осъществяване на основното явление чрез сравнение. Пленява-
нето, извършено от Баязид около Буда, се сравнява с конкретно явление — пленява-
нето на израилтяните от Навуходоносор²⁸. Илюстрира се признакът на главното
действие. За разлика обаче от предходното сравнение, където има лексикален пара-
лелизъм, тук той не е реализиран. Лексикалният и граматичният паралелизъм при
разглеждания тип изречения води до елипса, която се проявява широко при подчи-
нените изречения за начин²⁹. Трябва да се подчертае фактът, че наречието *такѣ* е
корелат в главно изречение, който в примерите от „Хрониката“ винаги се съотнася с
якоже, а не с *яко*: *и тако начашъ воювати якоже нмь годѣ бѣше* (529); *тѣ
оубо, якоже некогда сваты Димитрѣе. . . нашѣдъ копѣмь пронашнѣ. . . тако и
тѣ нечѣстнаго Аморгата* (529). Аналогичен пример има и с наречието *снѣ* като
корелат в главното изречение — *снѣ бо другъ другѣ помагаше съ прѣательст-
вомъ якоже рѣци мати младенца своего объемаше* (533). Следователно подчине-

²⁵ За съответния пасаж по-точен е преводът на Й. Иванов: „ . . . па навлезе в маджарската земя,
и там гореше и палеше като с пламък, що опалва планините, и така като пленеше, отиде до самия град
Буда. Оттам се върна с голяма победа, подобно на Навуходоносора някога, на връщане в Вавилон от
плението на Израила, като караше пред себе си множество боси и вързани за рѣце, за да се изпъл-
ни писанието: *обзе ме страдание, когато трѣнь ме убодѣ*.

На връщане с голяма победа. . .“ (71).

²⁶ Дограмаджиева, Е. Обстоятелствените изречения в книжовния старобългарски език.
С., 1984, с. 98.

²⁷ Пак там, с. 97.

²⁸ Вж. 4 Цар 24: 14; 25: 11, 21.

²⁹ Дограмаджиева, Е. Цит. съч., с. 100.

ните изречения (2 и 5) са в постпозиция спрямо главните (1 и 3). Две отделни явления (опожаряването и пленяването) се сравняват с други две, които представляват библейски алюзии и насочват вниманието съответно към Пс и 4 Цар. Трето, пето и шесто изречение са в естествена логическа връзка — Баязид така е опленен, както някога Навуходоносор е пленявал израилтяните и ги е карал боси и с вързани назад ръце. Й. Богдан и Ив. Дуйчев определят лексемата *опеть* 'отново' като елемент на седмо изречение, за което липсват условия. Седмото изречение е обобщаващо подчинено изречение за следствие. Имаме финално отношение, а финалните съюзи „заемат начална линейна позиция в състава на подчиненото изречение“³⁰. С други думи, не е възможно лексемата *опеть* да е в начална линейна позиция³¹. Нека се обърнем към оригинала от Киевския сборник.

Н₂ ВЪШЕ НА

ВЪГРЪЦКЖА ЗЕМЛА ПОЖАГАЖ Н ПОПАЛЪ
 Ж, ЯКО ПЛАМЕ ПОЖАГАЖН ГОРЫ. ТАКО Н ТЪ
 ПЛЕНЪЖ ДО САМОГО ГРАДА ВЪДЪ. Н Ѡ ТЖ
 ДЪ ВЪЗВРАЩ' СА СЪ БОБЪДОЖ МНОГОЖ.
 ЯКО ДРЕВЕА НЪКОГА НАВЪХОДОНОСОРЪ НА
 ІНАЪ ВЪ ВАВУЛОНЬ, ПОГАНАЖЩЕ ПРЪ СО
 БОЖ МНОСТВО, БОСН Н СВЪЗАНН РЖКАМА
 'ОПЕ. ЯКО НСПАЪННТИ СА ПНСАНІЪ. Ѡ
 БРАТИ СА НА СТРЪТЪ, ЕГДА ШЪЗЕ МН ТЪРНЪ.
 БАДЪНТЪ ЖЕ ВЪЗВРАЩІШЪ СА СЪ ПОВЪДОЖ
 МНОГОЖ (445 а).

Преди всичко следва да отбележим, че след *опе* в ръкописа стои точка. Освен това пунктуацията на оригинала не изключва нашето сегментиране на синтактичните единици. Що се отнася до достоверността на сведенията, които се получават след извършените корекции, то за тях е нужна съпоставка с други извори.

Зад сравнението на Баязид с Навуходоносор се крият реални исторически факти. Знае се, че след първото превземане на Ерусалим вавилонският владетел е отвел 3000 пленника и по същия начин е постъпил и при повторното му превземане³². Библейският текст, който летописецът е използвал при сравнението си, посочва друга цифра за броя на пленниците (10 000—4 Цар 24:14). Според Й. Шилтбергер, участник в похода на Сигизмунд и пленник при Баязид, след овладяването и опожаряването на Патау османските завоеватели са отвлекли 16 000 човека с жените, децата и покъщината³³. Следователно библейското сравнение на хрониста не е отвлечено, а предава исторически достоверно последиците от похода на Баязид в унгарската земя.

На въпроса, съществувала ли е причина за завръщането на Баязид от Буда, положителен отговор дават конкретните исторически обстоятелства, отразени в изворите. Нещо повече — не причина, а комплекс от причини са накарали султана да се върне.

³⁰ Пак там, с. 178.

³¹ Й. Иванов не превежда думата *опеть*.

³² История древнего мира. Расцвет древних обществ. М., 1983, с. 129.

³³ Шилтбергер, Й. Путешествие по Европе, Азии и Африке с 1394 года по 1427 год. Баку, 1984, с. 13.

В Поствизантийската хроника на Иеракос се съобщава, че след разбиването на Сигизмунд Баязид веднага се насочва към Византия³⁴. М. Нешри пък пише, че Баязид се завръща в Коджа Или и построява крепост на европейския бряг на Босфора³⁵. Тук Нешри греши. Крепостта е Гюзелдже Хисар и е била построена на Босфора. Тази неточност не променя същността на събитията около обсадата на византийската столица. Построяването на крепостта могло да се свърже само с обсадата на Константинопол. Данните сочат за нейно начало есента на 1394 г. П. Шрайнер счита за сигурно начало на обсадата април 1395 г. След битката при Ровине — 17 май 1395 г., обсадата е станала още по-плътна³⁶. Иначе казано, походът на Сигизмунд е разстроил плановете на Баязид за превземане на Константинопол и го е принудил да се насочи към Дунава. Несъмнено обсадата на „светия град“ е сериозна причина, която е заставила Баязид да се върне бързо от Буда.

Й. Шилтбергер известява, че след битката при Никопол Баязид е започнал война с шурей си Караман, защото той не желал да признае неговата власт³⁷. Е. Вернер дава сведения за война на Баязид срещу покровителя на Сюлейман — Ахмед, малко след битката при Никопол³⁸. Халкокондил твърди, че причината за завръщането на Баязид е атака от подагра³⁹.

Следвайки данните от „Хрониката“, трябва да приемем, че българският летописец е имал предвид обсадата на Константинопол като сериозна причина за завръщането на Баязид. Той пише: „Като остави Галиполи надясно от себе си, той се отправи натам и премина гръцката земя. Гърците излизаха и с усърдие му се покланяха, а той никому не увреждаше, но само бързаше да стигне до светия град“ (Ив. Дуйчев, 272).

Последният откъс, на който ще се спрем, прави впечатление с логическите си противоречия в превода. Той има пряко отношение към историческите събития, свързани с първата обсада на Константинопол от османските завоеватели, и по-специално към въоръжението на войските⁴⁰. По изданието на Й. Богдан текстът е следният: *Твркомъ же не нерадѣше нъ въздвнже сѧ възсе множество прнстѣпѧщѣ стѣнамъ градскымъ и толнко стрѣль испѣщащѣ, яко не мощн зрѣти въздѣхѧ ни слънечнаго сѧнѧа отъ множества стрѣль, подобно пѧвѧмъ възвѣваемомъ, гласъ же яко громъ по въздѣхѣ расходѧщѣ сѧ отъ многынхъ възсканцѧнѧи, и ничтоже можадѣхъ сътворити съ своимъ страховѧнѧи, нъ фждомъ и ннѣмн хнтростмн и цаграмн и лѣбардн пѣщащѣ, далече нѣгдѣ отвѣгащѣ конн свон тамо къ Галатѣ втекомн постнсадѣхъ и гласн недрѣжнмнмн. . . Обаче прннесошѣ трѣбачѧ къ разоренѧ градѧ. . . Нъ обаче и фржгомъ не нерадѣщемъ, нъ и ти подвнсадѣхѣ сѧ испѣщащѣ цагрн и самострѣлы своѣ съ лѣбардѧмн и пѣшкѧмн огнь съ дымомъ творѧщѣ далечъ отстоѣхъ (533).* При лексемата *фждомъ* Й. Богдан отбелязва, че в ръкописа стои *фжгомъ*, което е грешка. Румънският учен е на мнение да се постави *фждомъ*, защото тази дума е възможно да бъде определена като заемка. Той я свързва с лат. *fundibulum*, *funda*, което отговаря на гр. *σφενδόβη*, *σφενδοβόλον* (500, 533). Ив. Дуйчев приема това и превежда текста така: „Турците обаче не обръщаха внимание и като се повдигна цялото множество, пристѣпваше към

³⁴ Иеракос, *Χρονικον περι της των τουρκων βασιλειας*. — Σ α θ α ς, Κ. Ν. Μεσαιωνική βιβλιοθηκη. I, Βενετία, 1872.

³⁵ Нешри, М. Огледало на света. С., 1984, с. 128.

³⁶ Schreiner, P. *Die Byzantinischen Kleinchroniken*. II, Wien, 1975, S. 353.

³⁷ Шилтбергер, Й. Цит. съч., с. 14.

³⁸ Werner, E. *Die Geburt einer Grossmacht — die Osmanen (1300—1481)*. Berlin, 1966, S. 169.

³⁹ Atiya, A. *The crusade of Nicopolis*. London, 1934, p. 97.

⁴⁰ Откъсът липсва в преводите на Б. Ангелов, М. Генов, Й. Иванов.

иже мнози изаах и гласи оубо
и мнми не трашнми вь дорынтамо
вемншвораше. блзнтъ жеста вна
лыоцѣмѣспѣ видѣ стѣхасо фїа гл
шкѣ вѣмжжѣ своѣ якоу сѣтвори
лилице себѣ съ женами мнми. тако
жѣ и вѣсн вѣсн жѣ раздѣлѣхъ себѣ
сѣтвори ти жилища стѣх црїкѣн. 4
обѣпринесоша трѣблѣи кѣ разоренїх
грѣа. прѣжѣ соубо глалѣмъ шжѣ
длѣтнн. и многи кѣ змнѣтворишѣ
обарѣжшѣ кѣ цн градѣ. оубо глалѣ
стѣнн пробнвалѣх. елма вѣне глалѣ
лимо хожлашеннощѣ прѣемлѣшѣ.
хѣдѣ жнн сѣшѣ жѣ фѣжѣ вѣсн
знздалѣхнѣ брѣтѣахъ сѣ глалѣ
вѣсѣ цѣла. и нолалѣ дннннннннннннн
тѣ. нѣжѣ обѣи фѣжѣ гомѣ не мералѣ
нѣжѣ пѣнн повнзлалѣ. нѣпѣшлѣ шѣ
грнннннннннннннннннннннннннннннн
нннннннннннннннннннннннннннннн
длалѣтѣ вѣстоахъ. едннннннннннннн
мнннннннннннннннннннннннннннннн
гѣа. нѣкоу бо алѣнннннннннннннннннн
фѣжѣ гѣннннннннннннннннннннннннн

Фиг. 4

градските стени и пращаше толкова стрели, та не можеше да се вижда въздухът, нито слънчевото сияние от многото стрели, подобно на плява, възвята от вятър. От многото възгласи по въздуха се носеше глас като гръм. Нищо не можеха да сторят със своите заплахи, но хвърляха с прашки, други приспособления, цагри и ломбарди, избягвайки някъде далече със своите коне. . . Но донесоха и тръбачи за разрушаване на града. . . Обаче и франките не бездействаха, а се бореа и те: хвърляха своите цагри и самострели с ломбарди, с пушки правеха огън с дим и ги отблъскваха далече“ (273—274). В превода смущава твърдението, че нападателите са хвърляли с „прашки, други приспособления, цагри и ломбарди“ и в същото време е трябвало да бягат далеч с конете си. Не е логично, след като са притежавали далекобойно оръжие, обсаждащите Константинопол да бягат далеч. За разлика от нападателите защитниците на града със същите оръжия са ги държали на разстояние. Ако трябва да се придържа строго към оригинала, налага се да преведем, че нападателите са хвърляли с „прашка“, а не с „прашки“. Думата-призрак *фж. дъмь* според синтактичната си функция е в тв. п. ед. ч. Подобно сведение в „Хрониката“ е абсурдно и това е принудило преводача да използва „функционален-еквивалент — поставя форма в мн. ч. В противен случай не е ясно какво ще представлява тази „прашка“. Трябва да се отбележи, че аналогичният текст, включен в хрониката на монах Мокса, се различава съществено от Анонимната хроника. Той не дава сведения, които да съдържат информация за някаква „прашка“, нито пък че турците са атакували с огнестрелно оръжие (ломбарди и пушки) Константинопол в началния период на обсадата. Тъкмо обратното — нападателите са били разгонвани с оръдия от крепостните стени: „Турците, впрочем, се приближили към стените на града и хвърляли към него непрестанно толкова много стрели, че от гъстотата им не се виждало слънцето, а от техния рев въздухът се разтресъл като от гръм. Все пак нищо не успели при цялата своя заплаха, защото ги разгонвали с оръдия и смола и не ги допускали до Галата.“⁴¹ Като причина за изтъкнатото противоречие (нападателите разполагат с далекобойно оръжие и в същото време са принудени да бягат) в Българската анонимна хроника следва да се посочи невярното разчитане от Й. Богдан на думата *фржгомь*, която румънският славист счита за грешка в ръкописа с облика *фжгомь*. Ето и мястото, където фигурира въпросната дума в Киевския сборник: *нж фржгѡ и ннѣмн хнтрѡстн и цаграмн и лѣвардн пѣщажше далече нѣгдѣ ѡвѣгжаше конн скон 446 а.* Очевидно е, че формата *фржгомь* участва в разколебана конструкция дателен самостоятелен — в приведенния текст отрязък има три такива конструкции. С въведената поправка става ясно, че османските завоеватели са атакували града и от стрелите им се е закрило слънцето и въздухът. Нападателите не са могли да постигнат нищо нито със стрелите си, нито с крясъците и заплахите. Нека обърнем внимание, че изразът е въведен с адверзативния съюз *нж*. Противопоставя се едно действие на друго. На стрелите и крясъците франките са противопоставяли цагри и ломбарди. Далекобойните оръжия (цагри, самострели, ломбарди и пушки), които принуждавали нападателите да бягат далеч с конете си, са притежание на франките. Едва след неуспешните атаки, когато преценяват сериозната отбрана на градъ, нападателите докарват „тръбачи“, т. е. до момента те не са имали огнестрелно оръжие.

В преводния откъс се забелязва още едно неточно място, което озадачава. Става дума за последното изречение на преводния текст. Читателят получава впечатлението, че цагрите и самострелите са боеприпаси за ломбардите и с тях те са били изхвърляни. Посочената неточност отново се дължи на изданието, тъй като

⁴¹ Григорович, В. Цит. съч., 28—29

след Абагар-Дамн Й. Богдан е поставил запетая, на която преводачът е останал верен. С други думи, невярно са определени изреченията. Запетаята в превода би трябвало да стои след „самострели“, а не след „ломбарди“.

Разглежданият откъс поставя въпроса за въоръжението на османските турци по време на първата обсада на Константинопол. Изразът „донесоха тръбачи за разрушаване на града“ подсказва възможността тук да се имат предвид примитивни топове, чиято предна част се нарича „тромба“⁴². Дали в действителност завоевателите са използвали топове? Отговор на този въпрос ще се опитаме да дадем, когато сравним сведенията с други извори, осветляващи въоръжението на завоевателите през разглеждания период.

В своя разказ за обсадата турският историк Мехмед Нешри отбелязва: „Така обсадили Истанбул и ясно показали, че искат да го завладеят. Ала по онова време нямало такива топове както сега“. На пръв поглед изразът е неясен и не се разбира дали по време на обсадата османците са имали топове или не. Малко след това обаче М. Нешри известява: „Зарязали обсадните машини, скочили и тръгнали срещу унгурусите“⁴³. Ясно е, че по-горе не става дума за топове. Контекстът показва за разполагане на нападателите с друга обсадна техника. Тази информация се допълва и от други османски хронисти, които съобщават за изгаряне на обсадните машини, предназначени за атакуване на Константинопол⁴⁴. Още по-ясни и категорични в този смисъл са сведенията на някои очевидци на събитията. В анонимен византийски разказ се съобщава: „Но понеже обсадата се проточваше твърде дълго и защото по-голяма част от жителите бяха при тях, те (турците — бел. наша, К. К., И. Т.) решиха да не бездействат повече, а да атакуват, след като се подготвят за това. Ето защо те строяха в Тракия подвижни обсадни кули, изработваха стълби и приготвяха всякакви видове бойни машини. Неприятелят беше много добре подготвен“⁴⁵. Аналогично е сведението и на друг очевидец — византийския книжовник Йоан Хортасменос. Той говори за стенобойни машини, с които са удряли стените, за стълби и куки, за мятане на толкова големи камъни, че с тях можели да напълнят каруца⁴⁶. От приведените сведения става ясно, че при първата обсада на Константинопол османските турци не са използвали топове⁴⁷. Според споменатия вече М. Нешри топовете са били на въоръжение в армията на завоевателите още от битката при Косово (1389 г.)⁴⁸. Самият автор обаче изрично уточнява, че едва през 1453 г. при последната обсада на Константинопол са влезли в действие за първи път големи обсадни топове⁴⁹. Вероятно това сведение, познато на балканските книжовници⁵⁰, е добавено в Анонимната хроника при някои от нейните преписи.

Изнесените факти и тяхното тълкуване убедително говорят за необходимостта от внимателна съпоставка на изворите като издания и превод, от една страна, и техните оригинали, от друга. Едно несъответствие при изданието на оригинала (при-

⁴² Шкриванич, Г. Оръжието в средновековна Сърбия от началото на XV век до нейното падане (1459). — Във: Варна 1444. С., 1969, с. 197; Шкриванич, Г. Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику. Београд, 1957, 160.

⁴³ Нешри, М. Огледало. . . , с. 127.

⁴⁴ Atiya, A. Цит. съч., с. 63.

⁴⁵ Cautier, P. Un récit inédit du siège de Constantinople par les Turcs. — REB, t. XXIII, Paris, 1965, 100—118.

⁴⁶ Lampros, Sp. Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά. III, Athènes, 1926, p. i.

⁴⁷ Такова становище, но без аргументи, е изказано и от Б. Цветкова. Вж. Паметна битка на народите. Варна, 1979, с. 114. По думите на Й. Шилтбергер, описващ обсадата на Лардене през 1397 г. от Баязид, османците поради упоритата съпротива на града използвали катапулти и метателни снаряди. Вж. Путешествие. . . с. 15.

⁴⁸ Нешри, М. Огледало. . . , с. 116.

⁴⁹ Пак там, 265—266.

⁵⁰ Диневков, П. Стара българска. . . , с. 139.

чините за него могат да бъдат неправилно разчитане, неправилна сегментация) може да породят редица логически противоречия, двусмислие и неяснота при преводите. Неточните елементи в превода стават основа за различни интерпретации, които изопачават съдържащата се информация, представят в неблагоприятна светлина хронистите.

Тълкуването на откъсите, направено след корекциите въз основа на Киевския сборник, показва, че сведенията от българската история са предадени вярно. При описанието на обсадата на Константинопол летописецът показва добра осведоменост и съществуващите логически противоречия се дължат на изданието и превода. Тук е нужно да се отчете ролята на възможните късни напластявания към основния текст.

Направените наблюдения и тълкувания на трите откъса от „Хрониката“ показват пътя за нейното изследване — придържане към оригинала и интерпретация на неговите сведения в съпоставка с други извори. Единствено историко-филологическият комплексен подход ще даде възможност да се открие най-ярко стойността на Анонимната българска хроника като историческо произведение.